Сидоренко А.
ст. викладач

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Пошуки науково-обгрунтованого змісту, форм, методів роботи бібліотек з національними меншинами, навчання бібліотечних кадрів, посилення уваги фахівців до проблем бібліотечного обслуговування даних соціальних груп, недостатня визначеність читацьких потреб іноетнічного населення регіону обумовили вивчення реального стану інформаційних потреб національних меншин Півдня України, яке проводилось автором протягом 1993 -1998 років в межах комплексного дослідження кафедри бібліотекознавства та документально-інформаційних систем Миколаївського філіалу Київського національного університету культури і мистецтв на тему «Бібліотечні ресурси Півдня України: формування та шляхи підвищення ефективності".

Розвиток педагогічних, соціально-психогічних і, власне, бібліотекознавчих досліджень 80-х - початку 90-х років дозволяв вирішувати поставлені дослідженням завдання більш обгрунтовано. Зокрема, важливим суттєвим посиланням став висновок фахівців (О. Беляєвої, Т. Добко, В. Маркової, та ін.) про активізацію суспільних потреб в інформації щодо національно-культурного життя, виникнення відповідних групових та індивідуальних потреб. В публікаціях (1, 3, 4, 7), присвячених проблемам роботи бібліотек з національними меншинами, підкреслювалася думка про те, що вона має певну специфіку, яка обумовлена різними факторами: характером розселення (компактний чи дисперсний), мовною ситуацією в регіоні, рівнем інституалізації в національних меншинах.

Базами дослідження стали десять бібліотек - централізованих бібліотечних систем Миколаївської, Одеської, Херсонської областей і Республіки Крим, які відповідають стану компактного розселення різних національних меншин Півдня України.

В процессі дослідження передбачалось визначити:

- склад читачів за соціально-демографічними характеристиками;
- структуру читацького попиту як форму відображення інформаційних потреб читачів - представників національних меншин;

- структуру читання різних національних меншин за темами, видами і мовами видань;
- відповідність наявних книжкових фондів попиту читачів з урахуванням специфіки регіону;
- можливості публічних бібліотек у задоволенні реально існуючих читацьких потреб.

Фактичні дані щодо національного складу читачів в районах обслуговування, складу і використання фондів публічних бібліотек мовами національних меншин, структуру читання, були одержані на основі звітних та облікових документів ЦБС, аналізу читацьких формулярів, у беспосередніх бесідах з працівниками бібліотек. Для збирання емпирічних даних, що характеризували запити читачів різних національних груп, було використано анкетне опитування. За допомогою анкети, що була запропонована читачам, ми намагалися з'ясувати стан читання національної літератури*, ступінь впливу різних факторів, що стимулюють інтерес до національної та інонаціональної культури, ступінь задоволення читачів складом фонду мовами національних меншин, думки читачів про діяльність бібліотеки в даному напрямку. При складанні анкети нами враховувався досвід проведення подібних досліджень на Україні, який висвітлювався в спеціальних виданнях, думки бібліотечних фахівців щодо різних сторін діяльності бібліотек по задоволенню інформаційних потреб читачів різних національних груп населення (2, 3, 5, 6).

Поняття "національна література" ми вживаємо в узагальненому смислі, маючи на увазі друковані видання, присвячені питанням історії, національної культури, сучасного життя народу тієї чи іншої національності, що вийшли рідною мовою або в перекладах.

Опитування читачів - представників національних меншин, проводилося протягом двох місяців у відділах обслуговування дорослих і юнацтва. Нам було цікаво співвіднести думки цих категорій читачів. При цьому враховувалось виключне бажання читачів відповісти на питання з теми, що нас цікавить. У випадку відмови нами не здійснювалися спроби вплинути на читацьке рішення, маючи на увазі те, що згода людини взяти участь в даному анкетуванні свідчить про інтерес до національних проблем.

Для вивчення нами були вибрані читачі таких національностей, як: болгари, чехи, кримські татари, німці, молдавани, гагаузи, які проживають компактно в даному регіоні. Також було взято до уваги бажання читачів, * представників інших національностей, що

проживають дисперсно на території регіону, взяти участь в анкетуванні (греків, азербайджанців, грузин, білорусів, євреїв, росіян), в (Джанкойській ЦБС (Республіка Крим) і українців, які становлять в цьому районі тільки 15,8% від загальної кількості населення, а в структурі читацького контингенту - відповідно 28,4%).

Для здійснення порівняльного аналізу при обробці даних була здійснена диференціація читачів за такими ознаками, як вік та національність. Здійснюючи диференціацію читачів за віком, ми виходили з того, що різним поколінням людей притаманна своя ідеологія, яка формувалась і формується на основі загальнолюдських цінностей, історичної пам'яті народу і традицій національної культури, яка вбирає в себе найбільш визначні концепції світогляду. Тому очікувалась різниця в думках умовно виділених вікових груп.

Означивши таким чином деякі вихідні позиції, ми здійснили збір і обробку емпіричних даних. Загальна кількість опитаних становила 667 чол., з них болгар 205 чол. (30,7%), німців 80 чол. (11,8%), кримських татар 131 чол. (19,6%), молдаван 77 чол. (11,7%), чехів 69 чол. (10,6%), гагаузів 105 чол. (15,6%).

Соціально-демографічний склад респондентів аналізувався за такими параметрами: стать, вік, освіта, професія. Серед респондентів переважають жінки - 62%. Значну кількість опитаних становлять люди зрілого і похилого віку, але у вибірковій сукупності представлені всі вікові категорії, починаючи з 14 років.

Більше половини всіх опитаних читачів – представників національних меншин, живе в Україні понад 20 років і тільки 15% - до 10 років. Вищу освіту мають 19,7%, середню спеціальну 42%. Так як читачі означених національностей компактно проживають переважно в сільській місцевості Півдня України, то значна кількість респондентів має середню освіту - 30%, а також неповну середню - 8,3% (це переважно школярі і пенсіонери).

Майже всі опитані читачі володіють рідною мовою (92,5%), до того ж більшість оцінюють свої знання як добрі - 75,8%, тільки 19,8% знають задовільно.

Якщо проаналізувати відповіді респондентів різних вікових груп, то виявляється, що молоді читачі більш критичні в оцінках, більша частина читачів віком до 17 років оцінює володіння рідною мовою як "задовільно", в інших вікових категоріях переважає перший варіант відповіді: "добре".

Мова, як відомо, є результатом тисячолітньої творчості народу. Якщо сфера її використання звужена до рамок повсякденного побуту,

відокремлюються лише колом сімейного читання, то мова, як стверджують фахівці, втрачає свою стійкість і комунікативні якості. Тому читання книг, газет, журналів національною мовою служить показником залучення людини до національної культури. Ступінь включеності народів в читання літератури рідною мовою дозволяє певною мірою оцінити стан лексичного фону, необхідність і можливість створення на будь-якій конкретній мові книг з різних галузей знань, різних типів видань.

Як свідчать дані проведеного нами опитування читачів різних національностей, читає літературу рідною мовою значно менша кількість людей, ніж володіє нею - 58,7% (володіють 92,5%). Інші віддають перевагу у знайомстві з національною літературою переважно у перекладі на російську мову, іноді - українську.

Перевага у читанні літератури рідною мовою віддається всіма віковими групами. Читачі зрілого віку (від 41 року і більше) читають тільки в оригіналі. Що стосується читання літератури у перекладі, то більшість опитаних читають книги українською мовою. Виняток складають юні читачі, які віддають перевагу російській мові. Потреба в читанні літератури рідною мовою виявилася у 32,2% чехів, 30,2% кримських татар, 12,9% болгар, 18% молдован, 8,2% гагаузів, 3,4% німців.

На питання анкети "Чи читаєте Ви національну літературу?" позитивну відповідь дала переважна частина опитаних 85,7%. При цьому, більша половина з них звертається до неї постійно - 54,9%, читають іноді - 30,8%, ніколи не читають - 8,8%. Цілком слушно припустити, що активність звернення до неї може бути різна у читачів різних вікових груп. За результатами нашого опитування, постійно читають літературу більшість читачів від 18 до 60 і більше років.

Серед молодих людей віком від 14 до 17 років 66,7% звертаються до рідної літератури тільки іноді. Як правило, інтерес до національної літератури проявляється, перш за все, в читанні художньої літератури. Ми звернулись до читачів з питанням про те, до яких видів і жанрів вони проявляють найбільшу зацікавленість. Аналіз відповідей показав, що перевага в читанні віддається сучасній прозі - 54,1%, класика привертає увагу лише 15,4% опитаних. Що стосується поезії, то тут інша картина - переважає інтерес до творів поетів – класиків - 14,3% (поети - сучасники цікавлять лише 7,0% опитаних). По відношенню до драматургії спостерігається інша ситуація. Майже рівною мірою представники національних меншин цікавляться творами класиків, так і сучасних драматургів (по 5,5%). Так, читачі татарської національності серед

улюблених авторів назвали: Амік Умера, Тохтар-Гази, Гергеєва, Тархана, Абдуль-Азиза, Решитова, Нузета та ін.

Практика свідчить, що особливо в остані роки відродження національної самосвідомості має прояв в інтересі до історії, традицій, народної культури та ін. Результати опитування показують, якою мірою ці тенденції притаманні читачам – представникам національних меншин. Відповіді свідчать про закономірний інтерес до літератури з питань історії у 42,4% респондентів; 35,2% читачів цікавляться національними традиціями, звичаями. Не лишається поза увагою і життя свого народу - 24,2% опитаних проявляють зацікавленість до подібної літератури. Народне мистецтво приваблює 17,6% читачів, народні промисли - 9,9%. Характерним є і те, що інтерес до історії переважає над іншими питаннями у респондентів різних вікових груп.

Але діапазон інтересів і їх інтенсивність різна. У молодих читачів, як свідчать дані, значний інтерес до національних традицій і звичаїв, на інші теми респонденти не вказали. Читачі ж зрілого віку 41 - 60 років проявляють інтерес до народних промислів, що пояснюється, очевидно, бажанням і можливостями займатись ними, особливо в пенсійному віці.

Більш широкі інтереси у читачів віком від 18 до 21 року. Молодь, нарівні з історією, приваблюють питання, пов'язані з національними обрядами і традиціями (42,9%), сучасним життям народу (42,9%). Подібну картину ми спостерігаємо у віковій групі від 22 до 40 років..

Наявність в домашніх бібліотеках національної літератури дозволяє свідчити про існування усвідомленої потреби в ній. Позитивну відповідь на поставлене питання дали 41,8% опитаних нами читачів. Серед книг, що містяться в домашніх колекціях - твори художньої літератури, в тому числі класика, книги з історії, дитяча література, книги з різних тем національною мовою і в перекладах. Майже половина опитаних читачів (47,5%) визнають, що заслуга в придбанні цієї літератури належить батькам, а не їм. Більшою мірою це характерно для тих сімей, де живі, шануються і зберігаються сімейні національні традиції. 36,6% опитаних читачів з числа національних меншин передплачують періодичні видання, що виходять національною мовою.

Очевидною стає та обставина, що за літературою про народні звичаї, традиції, народну творчість, за галузевою літературою, а також за періодичними виданнями читачі - представники різних національних груп населення, прийдуть в публічну бібліотеку для задоволення своїх потреб.

Дослідження, що були проведені в регіоні, показали укріплення міжнаціональних відносин, яке проявлялось, зокрема, в інтересі до

національної літератури. Соціологи стверджують, що розвинуте почуття національної самосвідомості збуджує інтересу до інших народів і національних культур. На питання нашої анкети про джерела свого інтереса до національних традицій, культури тощо, були отримані різні відповіді. Майже 40% читачів проявляють інтерес до літератури про життя інших народів, які населяють Південь України: українців, греків, болгар, кримських татар тощо. При цьому, така ситуація найбільш характерна для юнацтва (всі опитанні відповіли на питання позитивно). 23,6% читачів дали негативну відповідь. Неможливо не помітити, що значна частина респондентів залишила данне питання без відповіді, що може свідчити про відсутність вираженого інтереса, який міг би реалізуватися в читанні відповідної літератури.

Нами очікувалось, що на формування інтереса до інших народів і національних культур здійснюють найбільший вплив сімейні традиції, батьки, які мають більший, у порівнянні з дітьми, досвід міжнаціонального спілкування.

Але з'ясувалось, що найбільшою мірою проявлявся вплив засобів масової інформації. Саме ті читачі, які пояснюють зародження свого інтересу до національних традицій, звичаїв, культури впливом радіо, телебачення, друку, проявляють зацікавленість в пізнанні життя інших народів. В цій групі респондентів позитивні відповіді переважають (60% - "так", 20% - "ні"). Можна припустити, що цікава інформація, яку читач отримує по радіо, телебаченню збуджує інтерес до конкретних питань. В інших же випадках ми не спостерігаємо подібної картини.

Як відомо, національна самосвідомість, національні почуття людини формуються і розвиваються під впливом різних факторів. Нам було цікаво, які з них учинили вплив на читачів бібліотеки, що нами були обслідувані. Відповіді на питання анкети розподілилися наступним чином. 1/4 частина опитаних визнає вплив батьків, сімейних традицій, які складалися протягом десятиліть. Значно менша кількість читачів - 23,1 % стали звертатись до вивчення національних традицій, звичаїв, мови завдяки власного переконання в необхідності прилучатися до національної культури. Третє місце в ряду займають засоби масової інформації - радіо, телебачення, друк. На це вказали 12 % опитаних.

Вплив бібліотеки на формування національного менталітету проявився незначно: цей варіант відповіді відзначили 4,4 % читачів. Здивувало нас і те, що респонденти не назвали інші, крім запропонованих варіантів, джерела зародження інтереса до національної культури.

Розглянемо, якою мірою ті чи інші фактори впливають на розвиток почуття самосвідомості читачів різного віку. Їх вплив не рівнозначний у людей різних поколінь. У юних читачів віком від 14 до 17 років сутєєву роль у пробудженні інтересу до всього національного відіграють засоби масової інформації - 66,7 % опитаних підтвердили цей висновок. 1/3 опитаних вказують на вплив сім'ї, батьків. У читачів, які вже вийшли з шкільного віку (18 - 21 рік) помітний вплив різних факторів, але перше місце в розвитку національних почуттів належить сімейним традиціям. Значно менше, але рівною мірою для даної вікової групи проявився вплив власного переконання і засобів масової інформації (відповіді розподілені таким чином: 28,6% і 28,6%). Відмітили читачі і роль бібліотеки - 12,1%. У третій умовній групі (вік від 22 до 40 років), перше місце серед факторів, що вплинули на виникнення інтереса до національних звичаїв, традицій, культури займає сім'я. Майже такий процент становить і вплив власного переконання читачів (45,4%). Набагато менше опитаних визнають роль засобів масової інформації і бібліотеки - 4,6%. Читачі зрілого віку (41 - 60 років) не відмітили вплив останніх факторів.

При аналізі даних опитування читачів різних національностей Півдня України були виявлені особливості впливу того чи іншого стимула на розвиток національної самосвідомості.

Слід відзначити, що спостерігаються подібні тенденції у відношенні до читання національної літератури у читачів, які вважають, що на виникнення інтереса до національної культури вплинули сім'я, батьки, а також власне переконання в необхідності вивчення джерел духовності народу.

У даних категорій читачів переважає постійне читання рідною мовою, причому більш активно читають ті, хто діє за власним переконанням. Найбільшу зацікавленість проявляють вони до таких питань як історія, національні традиції та звичаї. Значно менше опитанні проявляють інтерес до життя інших народів, що населяють Південь України. Ті ж респонденти, на національні почуття яких найбільше вплинули засоби масової інформації, рідше читають національну літературу, віддають перевагу книгам, які видані рідною мовою. Але найбільший інтерес вони проявляють до народних обрядів і звичаїв, питання історії народу стоять в них на другому місці.

При аналізуванні був з'ясований суттєвий факт, що читачі даної категорії віддають перевагу національній класичній художній літературі, особливо прозі і поезії. Очевидний вплив теле, радіопередач, присвячених класиці, екранізація художніх творів, цікавих публікацій в періодичних виданнях.

Читачі даної групи більшою мірою цікавляться літеретурою про життя інших народів, інонаціональною культурою - на це вказують 60 % опитаних (в визначених групах - відповідно по 25% і 32,4%).

Анкетне опитування виявило певну потребу в читанні національної літератури різних видів і типів. Так, респонденти віддають перевагу періодичним виданням - 52 % (з них 27,3% хотіли б читати газети, 24,7% - журнали) і книгам - 20,1% .Як показав аналіз анкет, періодичні видання національною мовою хотіли б читати: кримсько-татарською - 45,8%, молдавською - 31,2%, болгарською - 25,9%, гагаузькою - 7,2%, чеською - 3,7%, німецькою - 2,1%. Що стосується чехів і німців, які компактно проживають відповідно у Миколаївській і Херсонській областях, то їх знання рідної мови дуже низьке і залежить від ряда факторів: місця проживання на Півдні України, умов вивчення рідної мови, рівня асиміляції в меншинах. Опитування довело, що довгий термін проживання на Україні (більше 20 років), а також умови життя вплинули на рівень збереження і використання національної мови, відродження національних традицій. Більшість респондентів з числа всіх національних меншин висловили бажання читати рідною мовою, хоча не всі з них вільно володіють нею.

Результати проведених на Україні досліджень інтересів і запитів окремих національних груп населення виявили, що мова вивчається переважно в сім'ях, а не в школі. Тому можна констатувати, що ступінь розвитку розмовної мови значно вищий, ніж літературної. Виключення складає тільки молдавська мова, яку вивчають в загальноосвітніх молдавських школах Одеської області, і кримсько-татарська (Республіка Крим), вивчення якої розпочато недавно.

Значимість бібліотеки, як закладу по задоволенню потреб для читачів різних національностей показують мотиви їх звернення до літератури національними мовами. Відповіді на питання щодо мотивації звернень підтверджують існуючу думку про установку читачів на бібліотеку - вона розглядається як канал отримання необхідної літератури, як система, що працює в режимі "запит-відповідь".

Так, основним мотивом звернення читачів різних національностей до національної літератури є самоосвітній і навчальний, в межах якого буде здійснюватися вивчення культури свого народу, в тому числі і мови. Навчальний має прояв у першій (14 - 17 рр.) і другій (18 - 21 рр.) умовних групах. Самоосвітній - переважно з 22 до 60 років включно. На другому місці читання художньої літератури - 15,1%. Професійні мотиви складають 1,3% і притаманні таким національним групам, як болгари і молдавани. Респонденти - представники всіх інших національних меншин

віддають перевагу в читанні спеціальної літератури на російській мові або на українській.

За даними нашого дослідження 89,8% не задоволені складом національної літератури, що міститься в фондах публічних бібліотек. І тільки 11,2% респондентів задоволені складом фондів бібліотек. Це переважно молдавани і болгари.

Питання в анкеті "Які книги улюблених авторів Ви не змогли отримати в бібліотеці?" ми не вважаємо оригінальним для бібліотекознавчих досліджень. Але відповіді на нього можуть дати уявлення про те, якою мірою бібліотека відповідає очікуванням читачів. Аналіз даних показав, що більше підстав бути незадоволеними фондами публічних бібліотек є у читачів кримсько-татарської, чеської, німецької, гагаузької національностей, так як більшість з них не знайшли твори улюблених авторів.

Логічним продовженням цих питань анкети було прагнення уяснити пропозиції читачів по удосконаленню склада фонду. Треба відзначити, що відповіді дорослих були більш різноманітні, цікаві, іноді несподівані. Серед найбільш цікавих: збільшення назв періодичних видань мовами національних меншин, поповнення фондів літературою з країн материнського етносу, об'єднання декількох бібліотек в одну, але з більшим фондом національної літератури, поліпшення матеріальної бази. Один з респондентів навіть написав, що необхідно "закрити книжкові магазини і всі книги відправити до бібліотек".

З метою залучення читачів до національної культури, популяризації літератури, публічні бібліотеки проводять різні масові заходи. Яке відношення до них опитаних читачів? На питання "Чи задовольняє Вас тематика і зміст заходів, присвячених національним питанням, що проводить бібліотека?" - 46,2% читачів дали позитивну відповідь; 24,2% респондентів відповіли "так, деякою мірою", а 11% читачів - представників національних меншин, масові заходи, що проводять публічні бібліотеки, не задовольняють.

Серед заходів, які найбільш сподобались читачам різних національних груп населення можна відмітити такі: Дні національної літератури, цикли літературних бесід, час цікавого повідомлення, літературні вечори, вікторини, Дні інформації, "Поле чудес", Свято рідної мови. Цікаво відмітити, що не було принципової різниці в перевазі молодих читачів і читачів більш зрілого віку. І тим і іншим сподобались як монологові форми бібліотечних заходів, так і заходи ігрового характеру. Відповіді свідчать, що респонденти пропонують проводити

заходи, присвячені історії свого народу, культури України від Київської Русі до наших часів, національним традиціям та звичаям, історії промислів, літературним датам. Слід відзначити і той факт, що 10,6% респондентів данне питання залишили без відповіді. Можливо, що це ті респонденти, яким подобається масова робота, що проводиться бібліотекою, їх все задовольняє, або ті, хто не проявляє до неї інтересу.

В нашому дослідженні взяли участь також представники інших національностей - греки, азербайджанці, грузини, білоруси, євреї і росіяни, які розсіяно мешкають на Півдні Украіни. Загальна кількість бажаючих відповісти на питання анкети становила 52 особи., з них: 7 греків (13,4%), 5 азербайджанців (9,6%), 11 грузин (21,2%), 4 білорусів (7,7%), 9 євреїв (17,3%), 16 росіян (30,8%).

Специфіка дослідження інформаційних потреб даних груп населення (дисперсність проживання в різних регіонах Півдня України, відсутність вказівки на національність в читацьких формулярах) не дала змоги скласти репрезентативну вибірку для формулювання науково обгрунтованих висновків. Але виключне бажання опитуваних взяти участь у дослідженні і відсутність інформації щодо інформаційних потреб даних національних груп населення дозволило зробити деякі висновки.

Аналіз анкет показав, що рідною мовою володіють 65,4% респондентів. Це азербайджанці, грузини і росіяни. 66,7% респонденденті єсврейської національності вважають російську мову рідною. Ідишом володіє тільки 1/3 частина опитуваних. Треба відзначити, що за останні роки збільшилась кількість єсврейського населення, яке володіє своєю рідною мовою, у зв'язку з еміграцією до Ізраїля. Зовсім не знають рідну мову греки і білоруси. Їх батьки вже давно живуть на Україні, крім того, один з батьків української або російської національності. Така асиміляція, тобто злиття даного народу (греків, білорусів) з українським або російським, що характерно для Півдня України, шляхом засвосння його мови, звичаїв, традицій і вплинула на збереження і використання рідної мови.

Основна маса респондентів читає національну літературу рідною мовою. Азербайджанці і грузини віддають перевагу у читанні національної літератури російській мові (у перекладі). Одна з вагомих причин тому - повна відсутність літератури даною мовою в публічних бібліотеках.

Читачі даних національних груп назвали різні канали отримання національної літератури. Так, для росіян, греків, білорусів, євреїв - публічна бібліотека, домашня бібліотека, отримання книг у друзів і

знайомих. Для азербайжанців і грузинів - домашня бібліотека (95,2%), отримання книг у друзів (4,8%). Книжковий магазин не може розглядатися як основний канал отримання національної літератури, так як література мовами даних національних меншин на Україні майже не видається. Передплата ж видань сьогодні дуже дорога, крім того, періодичні видання даними національними мовами виходять на Україні одиничними назвами.

Мотиви звернення до національної літератури у даних груп респондентів різний. Переважають у всіх групах самоосвітні мотиви, які передбачають вивчення культури свого народу. Особливості в мотивації звернень до національної літератури спостерігаються у росіян. Читачі - росіяни відмітили всі означені в анкеті варіанти мотивів звернень до національної літератури. Більше 60% молодих читачів віддали перевагу навчальним мотивам, а читачі зрілого віку - самоосвітнім (27,1%) і науковим (6,7%). Можна думати, що запити читачів російської національності можть бути задоволені фондами публічних бібліотек, оскільки більше половини обсягу бібліотечних фондів даних бібліотек представлені російською мовою.

Слід відзначити, що нами була виявлена наступна залежність. Якщо професійні запити знаходились на останньому місці у зверненні читачів - представників національних меншин, які мешкають компактно на Півдні України, то у національних меншин, які проживають розсіяно, такі запити взагалі відсутні. Даний висновок слід враховувати бібліотекам при формуванні фондів літератури. Так, бібліотекам не слід комплектувати в свої фонди наукову і виробничу літературу (з питань техніки, медицини, сільського господарства тощо) мовами національних меншин для задоволення професійних потреб читачів даної категорії.

Найбільший інтерес респонденти даних національних груп також проявляють до питань історії свого народу, національних традицій і звичаїв, до літератури про життя інших народів, що населяють Південь України. Більшість респондентів віддає перевагу в читанні національної художньої літератури таким жанрам, як сучасна проза і драматургія переважно російською мовою.

Цілком очевидно, що це пов'язано з відсутністю в публічних бібліотеках літератури з грецької, білоруської, азербайджанської, грузинської мови, на ідіші, івриті, а також погане знання національної мови. Тільки респондентів росіян задовольняє обсяг і частково зміст фонду бібліотек. З метою поліпшення складу фонда бібліотеки респондентами висунуто багато пропозицій. Серед них: збільшення видань національними мовами, купівля книг у населення, збирання

пожертвувань у читачів бібліотек і населення регіону (сповіщати за допомогою об'яв і засобів масової інформації), формувати фонди за рахунок національних культурно-освітніх товариств.

Більша половина опитаних (89,2%) мають домашні книжкові зібрання, в яких є національна література рідною мовою і в перекладах. Відсутня така література у читачів грецької і білоруської національностей. 1/4 опитаних читачів російської національності передплачують національні періодичні видання. Заслуга в придбанні національної літератури в фонд домашніх бібліотек належить переважно батькам (82,6%) і особисто опитаним (17,4%).

За ранжированим переліком відповідей на запитання: "Як би Ви відповіли на питання про джерела свого інтересу до національних традицій, звичаїв, культури?" на першому місці сімейні традиції і вплив батьків, - по 37,5%, на другому вплив радіо, телебачення, друку, - 24,3%, на третьому - особисте переконання в необхідності прилучатися до національної культури - 7,7%, вплив бібліотеки - 3%. Таким чином, можна відмітити, що у читачів, представників національних меншин, які проживають дисперсно, в інформаційних потребах спостерігаються особливості, які треба враховувати перш за все при формуванні бібліотечного фонду, а також бібліотечно-інформаційному обслуговуванні читачів даних груп.

Під час даного дослідження було розповсюджено анкету і серед читачів дитячих бібліотек, представників національних меншин, які проживають розсіяно на даній території. Базою дослідження була обрана ЦБС для дітей м.Миколаєва. У вибіркову сукупність увійшло 150 читачів. Це учні 5 - 9-х класів. З них читачів росіян 74%, євреїв - 10,6%, вірмен - 4%, болгар - 4%, білорусів - 2%, молдаван - 2%, грузин - 2%, поляків - 0,7%, узбеків - 0,7%.

Всі опитані володіють російською мовою, а для 91,4% - вона є рідною: для росіян, білорусів, молдаван, болгар, узбеків, представників польської національності і 40% читачів єврейської національності. Грузини та вірмени володіють своєю рідною мовою, добре знають азербайджанську, а також російську. Українську мову знають тільки половина з них. Всі вони хотіли б читати в бібліотеці книги рідною мовою, але цікаво, що для них не має значення, якою мовою видана книга, яка розповідає про історію, культуру країни. Всі читачі єврейської національності вільно володіють російською мовою і прагнуть читати книги в бібліотеці також російською мовою, рідше українською. Читачі єврейської національності, які читають на ідіші або івриті хотіли б, щоб у бібліотеці були книги іхньою рідною мовою. А оскільки такі книги в

бібліотеці відсутні, то вони читають книги переважно російською мовою. Що стосується книг, присвячених їх народові, то для більшості опитаних читачів єврейської національності теж не має значення, якою мовою вона видана. А от для більшості читачів російської національності - 57,8% має значення, якою мовою читати про Росію. Вони хотять читати такі книги тільки російською мовою. Інші - 42,2% можуть читати і російською, і українською мовами.

Серед основних тем, якими цікавляться читачі дитячих бібліотек, представники національних меншин, можна назвати: історію, культуру свого народу, традиції, звичаї і обряди, а також історичне минуле, побут, культуру і традиції українського народу. Тому інформаційно-масова робота бібліотек повинна бути спрямована на популяризацію творів, які б задовольняли національно-культурні потреби означених категорій читачів.

Анкетування виявило діапазон мотивації читання дітей різних національних груп населення. Серед відповідей на першому місці навчальні мотиви, потреба набуття знань - 72,5%, причому переважає зацікавленість питаннями про історію свого народу - 21,2%, потреба в художній літературі - 20,0%, а також в виданнях з питань культури і мистецтва - 15,1%. На другому місці - читання з метою дозвілля. На це вказали 29,3% респондентів.

На попит читачів мають вплив різні джерела інформації. Найбільш дієвою є періодика - на це вказали 22,3% респондентів. На другому місці - засоби масової інформації, на третьому - бібліотека (поради працівників бібліотеки, перегляди видань, книжкові виставки; декілька разів згадуються масові заходи, що проводилися бібліотекою). Слід відзначити, що невеликі домашні книжкові зібрання є майже у всіх опитаних. В них представлена національна література (рідною мовою - в сім'ях, де володіють мовою), і в перекладах.

Коливання у відповідях читачів дитячих бібліотек, представників різних національних меншин зумовлені як рівнем асиміляції даних груп населення, так і документно-ресурсними можливостями бібліотек у задоволенні їх інформаційних потреб. Публічні бібліотеки, що обслуговують і дорослих, і дітей, не враховували в своїй роботі національність читачів, не вивчали їх інформаційні потреби, не комплектували фонди відповідною літературою. Тому важливим напрямком у справі поліпшення стану задоволення потреб національних меншин повина стати активізація діяльності публічних бібліотек з вивчення і розкриття фондів, а також поповнення їх новими документами.

Таким чином, серед об'єктивних причин, які негативно впливають на стан задоволення інформаційних потреб читачів - представників різних національних меншин, що компактно і дисперсно мешкають на Півдні України, головною є недостатні за обсягом і складом фонди мовами національних меншин. Внаслідок цього читацькі потреби іноетнічного населення задовольняються досить обмежено.

1. Беляєв О.І., Пилипенко Т.Г. Роль бібліотек у духовному відродженні національних меншин в Україні // Наукова б-ка в сучасному соціокультурному контексті: Міжнар. наук. конферер., 12 - 15 жовтня 1993. 4.1. / АН України; ЦНБ ім. В.Г.Вернадського. - К., 1993. - С. 25-26.; 2. Бібліотечне обслуговування, читацькі потреби, інтереси та запити білоруського дитячого населення, яке проживає в Україні (Інформ-аналіт. довідка за резул. соціол. досл.) / Мін-во к-ри України; ДБУ; Інформ. центр з питань к-ри та мистецтва; Упор.: Медведєва В.М., Саватєєва О.Г. - К., 1993. - (Сер.: Бібліотекознавство. Бібліографознавство; Вип. 1); 3. Гниловська Н.Ф., Машкова Е.М.Вивчення читацьких інтересів та попиту кримських татар на літературу національних авторів та видання рідною мовою //Соціологічні дослідження в бібліотеках: Інформ.- аналіт. бюлетень /Мін-во к-ри України, Націон. парлам. б-ка України.- К., 1994. - Вид. 11. - С. 12-21; 4. Добко Т.В. Внесок бібліотек України у відродження національної самосвідомості, духовності, культури народу (на основі досвіду 80 - 90-х років) // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє: Зб. статей Міжнарод. наук.-практ. конфер. «Публічні б-ки: сучасність і майбутнє. - К., 1998. - С. 74-81.; 5. Конституція України та відродження культури національних меншин Одещини; Наук.-практ. конфер. (12-13 червня 1997 р.) / Упорядник М.Г.Польовий - Одеса: Маяк, 1998. - 104 с.; 6. Корнієнко А.П. Результати дослідження потреб і запитів читачів окремих національних груп населення республіки як один з важливих факторів формування фонду краєзнавчої літератури // Краєзнавча робота бібліотек - фактор патріотичного і інтернаціонального виховання населення: Матеріали республ. наук.-практ. конфер. працівників обл. б-к УРСР. - К., 1990.- С. 76-82; 7. Маркова В. Модель організації бібліотечного обслуговування етнічних меншин України // Вісн. Кн. палати. - 1998. - № 2. - С. 10-12.